

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֶמְדָּה יָמִים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ עֵקֶב תשע"ט

פִּי נַחֵם, אֶת מִי אֲנַחֵנו חַיִּיבִים לְנַחֵם, וְלִמִּי צָרִיךְ לְדַאֵג?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

הפטרטנו מסתיימת בפסוק: "פִּי נַחֵם יְהוָה צִיּוֹן נַחֵם כָּל חֲרָבְתֶיהָ וַיִּשֶׁם מִדְּבָרָהּ כַּעֲדוֹן וַעֲרַבְתָּהּ כַּגֶּן יְהוָה שְׁשׁוֹן וְשָׁמְחָה יִמְצָא בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה" (ישעיהו נ"א ג).

ביטויים מקבילים מופיע בפסוק הקודם לפסוק הפותח את ההפטרה: "רְנֹנוּ שָׁמַיִם וְגִילֵי אָרֶץ וּפְצְחוּ הָרִים רִנָּה כִּי נַחֵם יְקֻקֵם עֲמוֹ וַעֲנִיּוּ יְרַחֵם" (שם מ"ט ג).

גם בהפטרת פרשת שפטים נקרא, בע"ה, פסוק דומה: "קוֹל צִפְיָהּ נִשְׂאוּ קוֹל יַחְדוֹ יְרַנְּנוּ כִּי עֵינַי בְּעֵינַי יִרְאוּ בְּשׁוֹב יְקֻקֵם צִיּוֹן: פְּצְחוּ רְנֹנוּ יַחְדוֹ חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם כִּי נַחֵם יְקֻקֵם עֲמוֹ גְּאֹל יְרוּשָׁלַם" (שם נ"ב ח-ט).

ננסה לברר, גם תוך אזכור נוסף מפרשתנו: כיצד מגבירים את ה'נחמה'?

פסוקי נחמה אלה מבטיחים כי בעת הגאולה, ארץ ישראל תישוב מחדש בידי בניה - עם ישראל.

אבן עזרא מפרש כי נחמת ציון היא: "ברוב בניה היושבים בה". בנוסף לפריחה החקלאית, עם ישראל יהיה שמח ויודה לקב"ה גאולתו.

הפריחה הרוחנית והגידול המשמעותי באפשרות ללמוד תורה בדורנו, בהחלט יכולים להיחשב כחלק מהתקיימות ההבטחה:

"בְּשׁוֹב יְקֻקֵם צִיּוֹן". אנו תפילה ותקווה כי נזכה גם לחזרה מלאה של השכינה, עם כל המשמעות שיש לכך, השאלה היא מה מוטל עלינו לעשות כדי לקדם זאת?

על הנבואה: "כִּי נַחֵם יְקֻקֵם עֲמוֹ וַעֲנִיּוּ יְרַחֵם" מעיר המדרש:

"אם כִּסֵּף תִּלְוָה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עֲמָךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשָׁה לֹא תִשְׁיִמוּן עָלָיו וְנֶשֶׁךְ" (שמות כ"ב כד), לא עמך הוא העני אלא עמי הוא ...

אין מדותיו של הקדוש ברוך הוא כמדת בשר ודם, מדת בשר ודם מי שהוא עשיר ויש לו קרוב עני אינו מודה בו, רואה קרובו

נטמן מפניו (מסתתר ממנו) שהוא מתבייש להשיח עמו לפי שהוא עני. וכן שלמה אומר (משלי י"ט ז): "כָּל אֲחֵי רֵשׁ שִׁנְאָהוּ אָף כִּי מְרַעֲוֶהוּ וְרַקִּיקוּ מִמֶּנּוּ" ... ואם היה עשיר, הכל נדבקים בו ואוהבים אותו שנאמר (משלי י"ד כ): "וְאֲהָבֵי עֲשִׂיר רַבִּים", אבל הקדוש

ברוך הוא אינו כן מי הם עמו העניים, רואה לעני ונדבק בו. וכן משה אומר לישראל (בפרשתנו, דברים ז' ז): "לֹא מְרַבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק יְקֻקֵם בְּכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם כִּי אַתֶּם הִמְעַט מִכָּל הָעַמִּים". וכשיתרצה לציון על מי הוא מרחם תחלה? על העניים! שנאמר

(ישעיהו י"ד לב) "כִּי יְקֻקֵם יִסַּד צִיּוֹן וַיִּבֶה יַחֲסוּ עֲנִי עֲמוֹ", וכן (שם מ"ט ג) "כִּי נַחֵם יְקֻקֵם עֲמוֹ וַעֲנִיּוּ יְרַחֵם", הוי את העני עמך אין העני עמך אלא עמי! לכן נאמר (תהלים י"ח כח) "כִּי אֶתָּה עִם עֲנֵי תוֹשִׁיעִי", "לֹא תִשְׁיִמוּן עָלָיו וְנֶשֶׁךְ", לא תנשוך את העני ... לא תראה את

העני שיש לו בתים או שדות או כרמים או עבד או אמה ואתה עוקף עליו ונוטלו הימנו, לכך כתיב "לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשָׁה", לא

תנשכנו לא תהיה כנחש שהוא ערום לרעה, "אֶל תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְרֵאֵת מֵאֲלֵהֶיךָ וְחֵי אֲחִיד עֲמָךְ" (ויקרא כ"ה לו), ולא תאמר

לו שאל לך (בקש ממני), אני מלוה אותך, ולמחר ריבית עולה ואתה נוטל את שלו ... מיכן אתה למד שכל מי שנוטל רבית

מישראל אינו ירא מן המקום, כך כל מי שנוטל רבית מעלה עליו הכתוב כאלו עשה את כל הרעות והעבירות שבעולם

שנאמר (יחזקאל י"ח יג) "בְּנֶשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וְחֵי לֹא יִחְיֶה אֶת כָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה", אבל מי שהוא מלוה בלא רבית מעלה

עליו הקדוש ברוך הוא כאלו עשה כל המצות שנאמר (תהלים ט"ו ה) "יִפְסֹף לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ ... עָשָׂה אֵלֶּה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם" ...

(שמות רבה (וילנא) פרשת משפטים פרשה לא ג).

המסקנה ממדרש זה חד משמעית, אנו מאמינים שחזרת השכינה במלואה תלויה בקיום כל המצוות. העני וצרכי צרכים להיות

עמנו ונגד עינינו. אם נצליח להוריד את השימוש בריבית, כולל את השימוש בהיתר עיסקא, נעודד מתן הלוואות לנוזקים בלי

ריבית, כדי לעזור להם להתפרנס בכבוד, נלווה גם לאלה שאינם עניים על מנת לפתח את עסקיהם על ידי שותפות בריווח והפסד,

אזי נקדם את החזרת השכינה לירושלים במילואה.

דווקא בדורנו, כשארץ ישראל פורחת, כשקִיבוץ גלויות מתרחש כנגד עינינו ורמת החיים עולה מעלה מעלה, על המנהיגות התורנית

וההלכתית מצד אחד, ועל ממשלת ישראל מצד שני, לפעול בכל האמצעים כדי למנוע את פיתוי השכבות החלשות להשתמש

באשראי בריבית גבוהה (גם הריבית הבנקאית וגם ריבית כרטיסי האשראי גבוהה מאוד), מה שמפיל משפחות רבות לעוני עמוק

יותר. (דברים נוספים ורלוונטיים בנושא זה, ניתן לקרוא בספרי: 'צפנת ישעיהו - מעוזיה ועד אחז' עמ' 66 ואילך)

נדאג אנו לחלשים, נגן עליהם וננחם אותם, אז נזכה לחזות בנעם ד' ולבקר בהיכלו

ויתקיימו בנו במלואם דברי הנביא, והקב"ה ינחם את כל עמנו מכל הבחינות.

<p>לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשע"ט</p>	<p>לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד</p>	<p>לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח</p>	<p>לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א</p>	<p>לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו</p>	<p>לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד</p>	<p>לע"נ גב' אסתר שמש ע"ה נלביע כ' באב תשע"ז</p>	<p>לע"נ דוד צבי טרשנסקי ז"ל בנם של יצחק ונעמי הי"ו נלביע כ"ח באייר</p>	<p>לע"נ הרב מרים שטרן ע"ה, נלביע בה' באב תשע"ט</p>	<p>לע"נ לוי אברהם קליין ז"ל, נלביע בלי"ג בעומר תשע"ט</p>	<p>לע"נ הרב הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>
---	--	---	--	--	--	--	---	--	--	--	--

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

עזיבת דירה ללא הודעה מוקדמת

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / ניסן תשע"ז / תיק 76097

דיינים:

הרב עדו רכניץ, הרב מבורך טויטו, הרב אביעד תפוחי

המקרה בקצרה:

הנתבעת היא עמותה ששכרה מהתובע דירה לצורך פנימייה במשך כמה שנים, והודיעה על עזיבת הדירה לתובע המשכיר כחודש מראש. לטענת התובע על הנתבעת היה להודיע לו שלושה חודשים מראש, והוא דורש פיצוי על כך שהנתבעת לא הודיעה לו זמן מספיק מראש. כמו כן לטענתו מגיעים לו פיצויים על כך שהדירה לא הוחזרה כשהיא ראויה למגורי משפחה. הוא דרש גם סכום כסף על שיפוץ הדירה ועל מניעת ההשכרה בזמן השיפוץ, בסך הכל 164,408 ₪. לטענת הנתבעת רוב השינויים נעשו על ידי הדייר הקודם, והנתבעת התחייבה להחזיר את הדירה כשהיא ראויה לשימוש כפנימייה ולא כשהיא ראויה למגורי משפחה. לטענתה בגלל שלא היה חוזה, הודעה של חודש מראש היתה מספיקה.

פסק דין:

על הנתבעת לשלם לתובע 1,000 ₪ עבור תיקונים במושכר.

נימוקים בקצרה:

1. משך ההודעה המוקדמת כשאינן חוזה מחייב

השו"ע (חו"מ שיב, ז-ח) פסק שבשכירות לזמן קצוב אין חובת הודעה מוקדמת, ואילו בשכירות לזמן שאינו קצוב יש חובת הודעה מוקדמת. הבנת בית הדין היא שהשכירות שלפנינו מוגדרת כשכירות לזמן לא-קצוב, ולכן תקופת ההודעה מראש שנקבעה בהלכה היא חודש בכפרים או שנים עשר חודש בכרכים. החילוק הוא בין מקום שקל להשכיר דירה לבין מקום שקשה להשכיר. וודאי שהמקום בו נמצאת הדירה נחשב לכרך, אולם הדבר גם תלוי במנהג, וכיוון שלפי המנהג אין צורך להודיע על עזיבה שנה מראש, יש ללכת אחר המנהג. זאת ועוד, החוק קובע שיש להודיע במקרה כזה שלושה חודשים מראש. בעניין כזה לכל הדעות יש לנהוג על חוקי המדינה, משום שהחוק יצר מנהג. לפיכך, היתה הנתבעת צריכה להודיע שלושה חודשים לפני שעזבה.

2. פיצוי על העדר הודעה מוקדמת

בפתחי תשובה (חו"מ שיב, ד) הביא שכתב שער המשפט שאין לחייב תשלום על תקופת ההודעה המוקדמת אם השוכר עזב מוקדם יותר. הוא עצמו חולק על כך, ומביא שלושה טעמים לחייב: א. דינא דגרמי כשהמשכיר איבד שוכר אחר. ב. השכירות ממשיכה עד תום תקופת ההודעה. ג. דין ערב - ערבות השוכר לאובדן רווח המשכיר. במקרה הנדון כאן התובע בחר שלא להשכיר את הדירה אלא לשפץ אותה, כך שלפי שלושת הנימוקים הנתבעת פטורה. שהרי לא נגרם למשכיר נזק, וכמו כן לא ניתן לומר שהשכירות ממשיכה אם המשכיר בחר לשפץ את הדירה. לכן בית הדין פוטר את הנתבעים מתשלום על חודשים אלו.

3. פרשנות ההתחייבות של הנתבעת להחזיר את הדירה כשהיא ראויה לשימוש

הנתבעת קיבלה את הדירה מעמותה אחרת ששכרה את הדירה לצורך פנימייה, והעבירה אותה לנתבעת ללא שיפוץ או תיקונים. התובע טען שאמר לנציג הנתבעת "אתה תצטרך להחזיר את הדירה למצב ראוי כמות שהיא היתה.... כשאתה תעזוב את המקום אתה תצטרך להחזיר את הדירה למצב נורמלי". התובע טען ששהכוונה היתה שהנתבעת תחזיר את הדירה כשהיא ראויה לשימוש למגורי משפחה, ואילו הנתבעת טענה שהתחייבה להחזיר את הדירה כשהיא ראויה לשימוש כפנימייה. בית הדין קבע שאת המשפט שאמר התובע לטענתו אפשר להבין בשתי דרכים ולכן מספק לא ניתן להוציא ממון על פי פרשנות התובע. למעשה בית הדין חייב את הנתבעת ב-1000 ₪ עבור חורים לצורך מזגן שהנתבעת קדחה בדירה והיתה מחלוקת האם נאטמו כראוי.

למעבר לפסק הדין

מתפללים לרפואתם השלימה של:

רפאל יצחק בן חנה	ניר רפאל בן רחל ברכה	יהודה בן חיה אסתר
מאיר בן דינה ציפורה	יצחק אייזיק בן חיה אסתר	דוד חיים בן רסה Rassa
נתנאל אילן בן שיינא ציפורה	יאיר מנחם בן יהודית חנה	יוסף בן רחל חלילי
יוסף (יוסי) בן חנה	רפאל ישי בן צפורה פייגא	נתנאל בן שרה זהבה
שרה בת שולמית	רועי משה אלחנן בן ג'ינה ד'ב'ה	יוסף בן סרח
אליעזר יוסף בן חנה ליבא	דוד חיים בן סרח	נעמי בת אסתר
יפה בת רחל יענטע	מאירה בת אסתר	רבקה רינה בת גרונה נתנה
נחמה צביה בת שושנה בריינא	ליליאן בת פורטונה	ברכה בת מרים רחל
חנה שרה בת שושנה הינדה יהודית	רוחמה רחל בת שושנה	איילת חן בת שולמית
	בתוך שאר חולי עם ישראל	

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

התלמיד שאכל אותו אריה

במסכת ברכות (נא, ב) שנינו: "מי שאכל ושכח ולא בירך (ברכת המזון), בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים: יברך במקום שנוכר". ובתלמוד (ברכות נג, ב) התבאר שבית הלל מודים שמי שאכל ויצא במזיד ממקומו בלא לברך צריך לחזור למקומו ולברך, ולא נחלקו אלא במי ששכח ויצא בלא לברך. והובאה שם ברייתא ובה דיון שהיה בין בית שמאי ובין בית הלל:

"תניא, אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, מי שאכל בראש הבירה (בנין גדול וגבוה) ושכח וירד ולא ברך, יחזור לראש הבירה ויברך? – אמרו להן בית שמאי לבית הלל: לדבריכם, מי ששכח ארנקי בראש הבירה, לא יעלה ויטלנה? לכבוד עצמו הוא עולה – לכבוד שמים לא כל שכין?"

בתלמוד הובאו מעשים הקשורים למחלוקת זו, וז"ל הסוגיה כשהיא מתורגמת ומבוארת:

"שני תלמידים היו, אחד שכח לברך ברכת המזון במקום שאכל והחמיר כבית שמאי וחזר למקומו לברך ומצא ארנק של זהב. ואחד עשה במזיד כבית הלל (שהוצרך ללכת ממקומו, ויצא על דעת לברך במקום אחר. רש"י) ואכל אותו אריה. רבה בר בר חנה הלך בדרך בשיירה עם אנשים נוספים. אכל ושכח ולא בירך והמשיכו ללכת בדרכם. כשזכר שלא בירך אמר בלבו מה אעשה? – אם אומר לאנשי השיירה שימתינו לי בהליכתם כי שכחתי לברך, – הרי יאמרו לי: תברך כאן, כי בכל מקום שאתה מברך, לבוא עולם אתה מברך! לכן מוטב שאומר להם ששכחתי יונה של זהב ועלי לחזור ולקחתה. אמר להם: המתינו לי משום ששכחתי יונה של זהב! הלך ובירך ומצא יונה של זהב. ומדוע אמר להם דווקא יונה, משום שנמשלה כנסת ישראל ליונה, שכתוב 'כַּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכַסְף וְאֶבְרֹתֶיהָ בִּיָּרְקֶקָה חֲרוֹץ' (תהלים סח, יד), מה יונה אינה ניצולת אלא ניצולת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצוות".

המעשה בתלמיד שאכל אותו אריה טעון ברור. בתלמוד (סנהדרין לז, ב) מובא ש"מיום שחרב בית המקדש, אף על פי שבטלה סנהדרי - ... דין ארבע מיתות לא בטלו. ומי שנתחייב סקילה - או נופל מן הגג, או חיה דורסתו..." עונש זה שכן אדם ייטרף על ידי חיה הוא עונש המתאים למי שעבר עבירה חמורה המחייבת סקילה. ומדוע התחייב אותו תלמיד סקילה.

יתכן שלפי שיטת הטור (או"ח קפד) יש לכך הסבר. הטור הסיק מהמסופר שם שכאמור לדעת הכל מי שיצא במזיד צריך לחזור למקומו ולברך, אלא שאם עבר ובירך במקום השני סבורים בית הלל שהועילו ברכותיו בדיעבד. ואילו לדעת בית שמאי הברכות שיברך במקום השני הן ברכות לבטלה. והטור נקט שמן התלמוד משמע שהלכה כשיטת בית שמאי. ואפשר שלפי הבנת הטור, מכיוון שהברכות שהתלמיד שיצא במזיד בירך במקום השני היו ברכות לבטלה והוציא שם שמיים לשווא, יתכן שלכן הוא נענש בעונש החמור שאריה אכל אותו. אמנם אפילו כך קשה להבין את חומרת העונש, וכדלקמן.

הרמב"ם פסק שהלכה כבית הלל. וכמו כן הפוסקים האחרונים חלקו על הטור והכריעו שגם לדעת בית שמאי אפילו שיצא ממקומו במזיד ואפילו הוסיף והזיד ובירך ברכת המזון במקום השני הועילו ברכותיו בדיעבד, ואינן ברכות לבטלה (משנה ברורה סימן קפד ס"ק ה). ועוד, שהרי גם בימינו יש מקרים שנחלקו בהם הפוסקים האם ברכה מסויימת מועילה בדיעבד, ולא שמענו שיש מי שיאמר שאם סמך על שיטה מסויימת מגיע לו ח"ו עונש. ואם כן צריך להבין מדוע נענש אותו תלמיד בכך שאריה אכל אותו.

גם המעשה ברבה בר בר חנה שאמר לאנשי השיירה ששכח יונה של זהב טעון ברור. והרי בתורה נאמר "מִדְּבַר יֶשְׁקֶר תִּרְחַק" (שמות כג, ז), ורבונו יונה כתב (שערי תשובה שער ג החלק השלישי, קפ) "אכן יגדל עונש השקר כאשר יסבב ממנו הפסד לזולתו, אף על פי שאין עיקר העונש על ההפסד, כי לא הפסיד ממנו דבר שיזכה בו". ומדוע התיר לעצמו רבה בר בר חנה לגזול מזמנם של אנשי השיירה. וכבר נזקקו לשאלה זו גדולי הדורות. ובספר הערות הגר"י אלישיב למסכת ברכות מובא:

"ומה שהותר לו לשקר ולהונות את אנשי השיירה אע"פ שאסור לכאורה, ובפרט שיש כאן גם דרא דגול במה שמעכבם בדרך, צריך לומר שכך הסכימו בנייהם שימתנו זה לזה במקום הפסד דבר חשוב. וכיון שאצל רבב"ח הפסד של הידור ברכה במקומו הוא כהפסד של דבר חשוב שפיר נכלל הוא בהסכמתם, אלא שהוצרך לשנות כדי שיקבלו את דבריו. ונראה עוד לפי"ז שהוא מה שאמרו בגמ' שמשום שכנסת ישראל נמשלו ליונה אמר שאשתכח ליה יונה, והיינו שבאמת אין זה שקר כיון שהמצוות נדמו לרבב"ח כיונה דדהבא, ולכן סיעוהו מן השמים שמצא יונת זהב ללמדנו ערך דקדוק בכל מצווה".

ונראה שניתן לקחת מדברים אלו את היסוד האמור שהמצוות נדמו לרבה בר בר חנה כמו יונה של זהב, ולכן לא הוציא דבר שקר מפיו. ולפתח אותו בשלב נוסף.

המעשים ברבה בר בר חנה

במסכת בבא בתרא בפרק הספינה (דפים עג-עד) מובאים מעשים רבים שראה רבה בר בר חנה במקומות שונים, והם ידועים גם בשם 'אגדות רבה בר בר חנה'. ורבים מן המפרשים ביארו חלק גדול מהמעשים האלו בתור מעשים סמליים. וכפי שכתב שם הריטב"א במסורת מהגאונים:

"ויש גם במעשיות אלו ענינים נרמזים שלא היו נראים להם במראית העין אלא במראה החלום... והגאונים כתבו כי כל היכא דאמרינן הכא לדידי חזי לי במראה החלום היה"

וכן רבי יוסף חיים כתב (בן יהוידע שם):

"הנה נודע כל מאמרים אלו לא דברו בהם דברים כפשוטן, אלא הם דברי משל, ואפילו שיש בהם דברים שאפשר להיות במציאות, עם כל זה לא נאמרו אלא דרך משל וחיידה והמה הנקראים במשלי (א, ו) 'להבין משל ומליצה דברי חכמים וחיידותם'".

ולפי זה אפשר שהמעשה ברבה בר בר חנה שיצא בשיירה ובירך ומצא יונת זהב הובא כדי לרמוז שמדובר באחד מהמעשים שארעו לרבה בר בר חנה במסעותיו במדבר, שידוע היה שהם מעשים סמליים. והוא מאיר באור חדש את מחלוקת בית הלל ובית שמאי ואת המעשים בשני התלמידים, וכדלקמן.

מדוע לא ענו בית הלל לבית שמאי

לבית שמאי היתה טענה צודקת, אם שכח אדם ארנק בראש הבירה, וודאי שהיה עולה בחזרה לקחת אותו, ואם "לכבוד עצמו הוא עולה - לכבוד שמים לא כל שכן", ומה יענו בית הלל לבית שמאי על טענת בית שמאי?

כדי להעמיק בשיטת בית הלל צריך להתבונן בחיוב לברך במקום שבו אכל האדם. חיוב זה לא נאמר בכל דבר מאכל, יש אומרים ששבעת המינים הם הדברים שטעונים ברכה לאחרים במקומם, ויש אומרים שדווקא מיני דגן, ויש אומרים שדווקא פת לבד (שולחן ערוך ורמ"א אורח חיים קע"ה). ונראה שחיוב זה הוא מעין הידור מצווה. והיינו, שלאחר שאדם אכל הוא אמור לחוש מעצמו צורך להודות לבורא עולם על המאכל שברא והעניק לו. ובאו חז"ל וקבעו שהמקום שבו התעוררה באדם תחושה זו הוא המקום והזמן הראוי לברך בו, שאז חיה בלב האדם הרגשת התודה בכל מאודה, והיא תבוא לידי ביטוי גם באמירת הברכה. ובדומה מצאנו בליקוטי מוהר"ן (תניינא, קכד):

"שמעתי בשמו שאמר. שלפעמים מגיע לאדם ההרהור תשובה והשתוקקות להשיי באיזה מקום. שצריך שם באותו המקום דייקא להתחזק בזה ההרהור תשובה והשתוקקות כגון לדבר שם איזה דיבורים של תחינות ובקשות או דברי השתוקקות בפה ובלב כפי הענין... כי כשיזוז ממקומו יכול להיות שיפסוק..."

אלא שחז"ל לא חייבו אדם להדר ולברך במקום שבו אכל אלא כאשר אכל ממנו, שאז יש סיכוי גדול יותר שהתעורר בו מעצמו הרצון להודות לבורא העולם. ואמנם במאכלים הפשוטים לא חייבו חז"ל לברך באותו המקום, ויש להסיק שחז"ל לא רצו לכפות על האדם שירגיש דברים שיש חשש גדול שלא חש בהם מעצמו.

ואם אדם אכל דברים שחייבו לברך עליהם במקום האכילה, אלא ששכח ולא בירך ויצא ממקומו, נראה שהרגשת התודה לבורא העולם לא פעמה בליבו בכל מאודה, או שארע דבר גדול מאוד שטרד את דעתו עד ששכח מהרגשת תודה זו. ובית הלל סבורים שאין לכפות עליו להרגיש בלבו דברים שהוא אינו נמצא כעת בדרגה הרוחנית כדי שיחוש בהם. ואמנם אדם פשוט חש את החשיבות של הכסף שנמצא בארנק שלו, ולכן הוא יחזור ליטול את הארנק ששכח ואפילו נמצא הארנק בראש בנין גבוה והוא צריך לעלות קומות רבות ברגל. אך לא כל אדם חש את החשיבות בחזרה למקום שבו התעורר בו רגש ההודאה לבורא עולם, ואם חכמים יכפוהו לכך, הברכה תצא אז מפיו מתוך מרירות מועטת. והעדיפו בית הלל שתצא הברכה מפיו ברצון ובלב שלם במקום המרוחק, מאשר שתצא מפיו בכפייה במקום שבו אכל.

ונראה שבית שמאי סבורים שכאשר יכפו על האדם לחזור למקומו ולברך, תתעורר בו שם שוב הרגשת ההודאה הטבעית שהיתה לו במקום זה בעת שאכל, ויברך אז בלב שלם. ונראה שלמחלוקת בסברות אלו מרמזים המעשים המובאים שם בסוגיה וכדלקמן.

ארנק של זהב

דויד המלך מעיד על עצמו (תהלים קיט, עב): "טוב לי תורת פיך מאֲלֵפֵי זָהָב וְכֶסֶף". דבר זה נכון אצל גדולי ישראל בכל הדורות וגם בדורותינו, וכן מסופר על הגר"ח קניבסקי שליט"א (הספרים של רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א עמוד צא):

"פעם שאלו את רבינו היזן העשירות מהסנדקאות שלו, שהרי הוא סנדק כמעט בכל יום, ובמשך שנים רבות היה נוסע בכל רחבי הארץ בשביל מצוות סנדקאות וועי' מהר"ל ריש ה' מילה, ורמ"א יו"ד סימן רס"ה סעי' י"א שסנדק זוכה לעשירות, והשיב שאביו זצ"ל אמר שהעשירות שלו הם הספרים שחיבר, וכך הדבר גם אצלו..."

ונראה שלענין דומה מרמז המעשה בתלמיד שעשה כבית שמאי, ששכח ולא בירך והחמיר וחזר למקום הראשון וברך שם ומצא ארנק. שכאמור, בית הלל לא אסרו לחזור למקום הראשון ולברך שם, אלא שלא רצו לכפות זאת על האנשים שמא תתעורר בס מרירות ויברכו שלא בלב שלם. אלא שאותו תלמיד החליט להחמיר כבית שמאי. ולפי ההבנה הפשוטה נראה שהתלמיד מצא שם ארנק של כסף וזה היה שכרו שהחמיר כבית שמאי. אמנם ניתן לומר שהשכר של אותו תלמיד היה שכאשר החמיר על עצמו וחזר למקום הראשון התעורר בו רגש ההודאה הטבעי לבורא עולם כפי שהיה לו בעת שאכל שם, ובירך בלב שלם והיה שש ושמת על כך - כאילו אדם רגיל היה מוצא ארנק ובו מטבעות כסף. וכדי לרמז לכך מובא בהמשך הסוגיה המעשה ברבה בר בר חנה שידוע שהמעשים שאירעו לו פעמים שהם מעשים סמליים.

דיוקים במעשה ברבה בר בר חנה

מדיוק בדברי רבה בר בר חנה עולה שחברי השיירה לא היו גויים אלא יהודים שסברו כשיטת בית הלל, שאדם יכול לברך במקום שנוכח, וברכתו תהיה רצויה, וכפי שהוא אמר בלבו: "הרי יאמרו לי: תברך כאן, כי בכל מקום שאתה מברך, לבורא עולם אתה מברך...". והיינו, שלדעתם העיקר בברכה אינו הוצאת המילים מהפה, אלא כוונת הלב בהודאה לבורא. וכיוון שהוא מברך בלב שלם גם במקום שרחוק, אין צורך שיחזור למקומו שהרי בורא העולם נמצא בכל מקום.

ואילו רבה בר בר חנה סבר כבית שמאי, או שסבר שבית הלל לא רצו לחייב אדם לחזור ולברך במקום הקודם, אך הם מודים שאם אדם רוצה לחזור למקום בו התעורר בו רגש ההודאה לבורא עולם, והטרחה שבתורה אינה קשה עליו, הוא רשאי לעשות כך. וכאמור, כשהוא אמר להם שהוא שכח שם יונה של זהב' הוא תיאר בפניהם את הרגשתו ביחס לברכה שברצונו לברך במקום הקודם. ומה שמסופר שם שהוא חזר ומצא יונה של זהב' משמעותו, שהטורח שבחזרה לא הוליד בליבו רגש של מרירות, וכשהוא חזר למקום שבו אכל הוא נזכר ברגש ההודאה לבורא עולם שפיעם בו בעת שאל שם, ובירך שם מתוך רגש זה ובלב שמח. והשמחה שבקיום מצווה זו היתה חשובה בעיניו כמו יונה של זהב'.

מעבידים אוכלי אדם

יש כמה סוגים של בעלי בתים שמעסיקים פועלים שכירים. יש בעלי בתים הגונים המתייחסים בכבוד לפועל שהם מעסיקים, ומשלמים לו שכר ראוי. ומאידך יש בעלי בתים המנצלים ככל האפשר את כוחותיו של הפועל ומעניקים לו שכר מזערי. בעלי הבתים הנצלנים מתוארים בנבואת מיכה (ג, א-ג): בתור 'אוכלי אדם': "...רְאֵשֵׁי יַעֲקֹב וְקִצְיָנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל... וְאֲשֶׁר אָכְלוּ שֶׁאֵר עַמִּי וְעוֹרֵם מַעֲלֵיהֶם הַפְּשִׁיטוּ וְאֶת־עַמְמַתֵּיהֶם פָּצְחוּ וּפְרָשׁוּ כַּאֲשֶׁר בְּסִיר וּבְכֶשֶׂר בְּתוֹךְ קִלְחֹת...". ואפשר שלכך גם כוונת המשורר בתהילים (י, ט): "יִצְאֵרְבַּם מִסֶּטֶר פְּאִרְיָהּ בְּסֶכֶה יִצְאֵרְבַּם לַחֲטוֹף עֵנִי יִחְטֹף עֵנִי מִנְצֵל אֶת כָּל כּוֹחוֹתַי וּמְשַׁלֵּם לּוֹ שְׂכָר מְזַעְרִי, או אפילו בית עשיר המפתה את העני לעבוד אצלו כפועל שכיר, ובסופו של דבר הוא מנצל את כל כוחותיו ומשלם לו שכר מזערי, או אפילו בית עשיר אוטו לגמרי ומשלם לו רק חלק משכרו או שאינו משלם לו כלל, ובעל הבית שכזה מתואר כאן בתור 'אריה' שאוכל אדם.

ונראה שמציאות כזו מרומזת במעשה בתלמיד שאכל אותו אריה. רש"י ביאר שהתלמיד שאכל ומזיד ממקומו על דעת לברך במקום אחר, עשה כך משום "שהוצרך לילך". ונראה שהתלמיד מיהר למקום שבו מתכנסים פועלים המחכים שיבואו בעלי בתים לשכור אותם למלאכה. וחשש התלמיד שאם ישתה ויברך במקום שאכל, יבוא בינתיים בעל הבית כלשהו למקום הכינוס

וישכור פועל אחר שכבר נמצא שם לפניו. וידוע שישעת הדחקי נידונת כמצב של 'בדיעבד', לפיכך העדיף התלמיד ללכת למקום הכינוס של הפועלים ולברך שם, כדי שלא יפסיד בינתיים הזדמנות להשיג עבודה. ואמנם הוא הקדים להגיע לשם ובא בעל הבית ושכר אותו למלאכתו, אלא שאותו 'בעל הבית' התגלה לאחר מכן כ'אריה' שיטרף וניצל אותו עד תום. ונמצא שאילו היה נוהג כדון, ולא היה יוצא במזיד אלא היה מברך במקום שאכל, לא היה 'טורף' אותו 'אריה'. ויתכן שאם שהיה מגיע למקום הכינוס רק לאחר שהשתהה וברך, היה מגיע אז לשם בעל הבית הגון ושוכר אותו ומשלם לו כראוי ויותר מכך, והיה הדבר דומה לימצאת ארנק של כסף.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"
הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות.
בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון,
מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה,
כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Kinshasa, Zaire

קינשסה, זאיר
ניסן תשנ"א

אדם שלא הספיק להגיע לקבורת קרובו הנפטר, מאימתי הוא מונה "שבעה"

שאלה

אבל ששמע על פטירת אמו, אך בהעדר תחבורה לא יכול היה להגיע לקבורתה, האם ימנה לעצמו שבעה כשיגיע לבית האבל או מקבלת השמועה? (המרחק בפועל פחות מיום).

תשובה

בן ששמע על פטירת אמו, וגם יודע את מועד קבורתה, אף על פי שאינו יכול להגיע לקבורה, יתחיל באבילות מיד עם זמן הקבורה, וכשיגיע לבית האבל, ימשיך באבילות כמו יתר האבלים¹.

¹ ה' אבילות שו"ע (יורה דעה ס"י שעה ח), ועיין עוד ב"גשר החיים" (חלק א עמ' קפח) במי שקיבל טלפון או מברק שקרובו הגר בעיר אחרת, נפטר ויקבר למחרת - ימתין מלקבל אבילות עד זמן הקבורה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך info@eretzhemdah.org

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
	<p>לע"נ גב' לוריין הופמן ז"ל לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>	<p>לע"נ נורמן רוסק נלב"ע בכ"ב באב לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>	